БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ИНСТИТУТ ЗА ДЪРЖАВАТА И ПРАВОТО

1000 София, ул. "Сердика", № 4, ет.III, тел. 987-49-02, факс 989-25-97, e-mail:IPN@internet-bg.net

Р Е Ц Е Н З И Я

ОТ ДОЦ. Д-Р МАРГАРИТ ГАНЕВ

Институт за държавата и правото, Българска академия на науките, София 1000, ул. "Сердика" № 4, тел. 987 49 02

за присъждане на образователната и научна степен „доктор" на Юлиан Борисов Комсалов – задочен докторант в Института за държавата и правото при БАН в научна област 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление Право 3.6. (Международно право и международни отношения) на тема:

МЕЖДУНАРОДНОПРАВНИ АСПЕКТИ НА СУВЕРЕНИТЕТА В РАМКИТЕ НА ПРАВОМОЩИЯТА НА ИНСТИТУЦИИТЕ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

1. Общо описание на представения дисертационен труд

Докторантът е представил дисертационен труд в обем от 258 страници, включително увод, заключение и списък на използваната литература. Спазени са всички изисквания, които са предвидени за подобна процедура.

Без съмнение, темата на дисертационния труд е актуална и научно значима.

Дисертационният труд е разпределен в четири глави, които са с относително равномерно съдържание при превес на глава трета, посветена на институциите на ЕС със съществени правомощия относно суверенитета на държавите-членки и по-специално на Съда на ЕС.

Във въведението Юлиан Комсалов разглежда суверенитета като понятие и необходимост за съвременното международно публично право. Посочва еволюцията на понятието в периоди на съществени промени в състоянието на международните отношения, и разглежда Европейския съюз като форма на експеримент за установяване на ново разбиране за суверенитета в настоящия исторически момент.

Ясно са формулирани целите, задачите и методите на дисертационния труд (с. 10 – 12).

Глава първа има за предмет изясняването на характеристиките на понятието „суверенитет".

Първият параграф на главата е посветен на зараждането и историческото развитие на понятието. Разгледани са трудовете на френски, английски и немски автори в периода от XVI до XIX век, като са отбелязани различията във вижданията на различните автори и школи.

Вторият параграф на главата е посветен на доктрините за суверенитета в съвременното международно публично право. Разгледани са подробно вижданията на българските учени, посветили изследванията си на темата, както конституционалисти, така и международноправници. Представени са теориите на чуждестранни изследователи, като преобладават представителите на САЩ и Обединеното кралство Великобритания и Северна Ирландия. Особено подробно е представен Стивън Крейснър, на чиито теории докторантът е посветил стр.40-49 от изследването. Обяснението е в крайните виждания на автора, които нагледно обосновават извода на докторанта, че позицията на съответната национална правна мисъл зависи от позицията и интересите на съответната държава.

В третия параграф на глава първа докторантът обобщава изводите за суверенитета в началото на XXI век. Може да бъде споделено схващането, че между държавите е налице консенсус да не бъде давана легална дефиниция на понятието суверенитет. Докторантът посочва, че различните държави, в зависимост от степента на влиянието си на международната сцена, имат различни интереси и стигат до различни интерпретации на понятието за суверенитета, които често взаимно се изключват. В друг исторически момент, при промяна на съотношението на силите, ролите и защитаваните тези биха се разменили (с.53).

Глава втора е посветена на правната същност на Европейския съюз в контекста на доктрините за суверенитета. В параграф първи се разглеждат причините за отхвърлянето на Договора за Конституция на Европа. Докторантът стига до извода, че „проблемът бе в това как е представен проектът в публичното пространство, а не толкова в неговото съдържание" (с.60). Посочени са причините за приемането на Договора от Лисабон и основните положения в уредбата на институциите на ЕС (с.60-67). Докторантът достига до изводът, че подходът избран при приемане на Договора от Лисабон не налага предоговаряне на всички достижения на правото на ЕС, и в този смисъл се избягва дебат на национално ниво за засягане на суверенитета на държавите-членки от процеса на европейската интеграция.

Параграф втори на глава втора е посветен на сравнителноправен анализ на ЕС с унитарна, федерална държава и конфедерация по отношение на суверенитета. На с. 70 авторът е приел виждането на проф. Шмид за характеризиране на държавното устройство като скала (в единия край на която стои унитарната държава, в другия федерацията, а в средата т.н. държава на регионите). Докторантът е достигнал до извода, че ЕС не може по никакъв начин да бъде определен като унитарна държава (с.70).

Изследвани са правни режими на съвременни федерации (с. 71-73), като интерес представлява и предложеното на с. 73-78 сравнение на ЕС с федерации към момента на тяхното формиране, а не към съвременния момент.

Подробното сравнение със САЩ до Гражданската война (1861-1865) е оригинално, но не във всички случаи издържано.

Предложено е сравнение с конфедерация, като докторантът достига до извода, че „Доколкото конфедерацията не се използва успешно през значителен период от време в международните отношения, и поради обстоятелството, че всички съществували конфедерации в крайна сметка или еволюират във федерации, или се разпадат, приравняването на ЕС към конфедерация практически не добавя нов поглед към проблема за същността на ЕС" (с. 90). Предложен е анализ на съюза Сърбия-Черна гора в периода 2003-2006 г. (с. 86-89).

Третият параграф на втора глава е посветен на сравнение на ЕС с други регионални междуправителствени организации. По-конкретно са разгледани Северноамериканското споразумение за свободна търговия (NAFTA), Общ пазар на юга в Южна Америка (MERCOSUR) и Асоциацията на държавите от Югоизточна Азия (ASEAN). Докторантът достига до извода, че ЕС и NAFTA представляват двете крайности в насоката на развитие на една регионална междуправителствена организация и „дали останалите, изброени по-долу регионални международни организации ще тръгнат по пътя на NAFTA или ЕС зависи от това дали ще изберат формата на непълен или завършен договор" (с.96).

В параграф четвърти на глава втора на дисертацията се разглеждат характерът, видът и степента на въздействие на ЕС върху суверенитета на държавите-членки. Разгледани са четири теории за същността на ЕС. Докторантът посочва, че „за държавите-членки не може да се каже, че притежават в пълен обем суверенитета си, защото са го обединили в институциите на ЕС като механизъм за споделено осъществяване" (с. 106). Същевременно: „в процеса на интеграция суверенитетът не е загубен, защото липсва друга външна сила извън ЕС, който сам по себе си не е държава, федерация или конфедерация и не притежава суверенитет" (с. 108). Фундаментална промяна в начина на функциониране на ЕС и институциите му, може да стане само в резултат на общо приемане и разбиране на крайните цели на ЕС, което към настоящия момент не е възможно да се осъществи поради редица причини (с. 110).

Глава трета разглежда конкретните институции на ЕС със съществено въздействие върху суверенитета на държавите членки. По-подробно в параграф първи на главата е разгледан Съдът на ЕС, към който очевидно докторантът проявява засилен интерес, а параграф втори по-скоро маркира основните положения в новата уредба на правомощията на Европейската централна банка съгласно приетите Директива 2013/36/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 г. и Регламент (ЕС) № 1024/2013 на Съвета от 15 октомври 2013 година.

По отношение на Съда на ЕС докторантът заема по-скоро критична позиция. Пример за това е твърдението на с. 128-129, че „Съдът на ЕС се отдалечава от същността си на юрисдикция, използваща чисто правни аргументи, а използва и политически подход. Той избира желания резултат, и го постига с аргументи и по казуси, които чисто юридически не биха могли да обосноват крайния резултат."

Докторантът достига до извода, че „Съдът е следвало да намери и е намерил, механизъм, чрез който да гарантира приемане на концепциите, изведени от неговите решения, от държавите-членки и най-вече от техните национални съдебни инстанции. В този нелек процес, продължаващ няколко десетилетия, неминуемо косвена жертва на активността на съда се оказва в различна степен суверенитета на държавите-членки" (с. 116). Авторът извежда понятието за съдебен активизъм на Съда на ЕС, като достига до извода, че „успехът на Съда се крепи основно на преюдициални запитвания, отправени от по-ниските по степен съдилища в държавите-членки" (с. 123), и че е постигнат „крехък баланс между „ухажването" на първоинстанционните съдии, и създаването и поддържането на сигурност за върховните/конституционни съдии, че последният контрол за защита на суверенитета на държавата им не е изцяло отнет" (с. 128). Разгледани са три теории за същността на Съда на ЕС, като е разгледана и ролята на Международната асоциация по европейско право за успеха на доктрините на съда.

В обособено изложение е разгледана възможността Съдът на ЕС да бъде модел или по-скоро изключение в системата на международните съдилища. Докторантът разграничава съдилища от класически тип и съдилища от нов тип. На последващо място като разграничителен критерий въвежда съдебен консерватизъм и съдебен активизъм. Установява тенденция „за създаване на нови международни съдилища със задължителна компетентност и по-голям достъп на частноправни субекти, т. н. съдилища от нов тип" (с. 174), и достига до извода, че „развиването на съдебен активизъм при съд от нов тип зависи от много и различни фактори, извън правната регламентация на дейността на съответния съд", като „такова съчетание не е постигнато при друг международен съд" (с. 174)

Глава четвърта разглежда два аспекта от въздействието на ЕС върху суверенитета на държавите-членки - въздействието върху сепаратизма и дали е налице отказ от суверенитет от държавите в процеса на европейската интеграция.

Параграф първи е посветен на това дали е налице „отказ" или споделяне на суверенитет в ЕС. Направен е извод, че членството в ЕС не води до "отказ" или загуба на суверенитет, но „ключов момент за успешно движение на интеграционният процес е представянето на ЕС в положителна светлина на избирателите" (с. 188), и „за целите на интеграцията /и в тази връзка за успех на съпътстващите я референдуми/ ключовият момент е как е представен ЕС на избирателите, а не действителното правно положение" (с. 188).

Параграф втори е посветен на въздействието на ЕС върху сепаратизма като явление, засягащо суверенитета на държавите-членки. Докторантът отграничава сепаратизма от международния тероризъм и правото на самоопределение на народите по смисъла на Устава на ООН. Посочва, че „сепаратистка дейност в проявната й форма за отделяне на част от територията на държава членка и обособяването на отделената част в нова независима държава, може да бъде открита към настоящия момент в три държави в ЕС – Испания, Белгия и Обединеното кралство" (с. 207). Докторантът посочва, че зад сепаратизма в посочените региони стои „икономическата логика, че регионите биха били по-благосъстоятелни в качеството си на независими държави… - в

рамките и чрез възможностите, които предоставя Европейският съюз". (с. 210, 211). Разглежда възможността за приемане на отделили се като независими държави региони в ЕС на основа на Виенската конвенция за правоприемство на държавите по отношение на договорите от 1978 г. и ДЕС, което според него няма да бъде автоматично. Анализира и договарянето на разпределението на държавната собственост и дълговете между новите държави и държавите, от които се отделят, на база на Виенската конвенция за правоприемство на държавите по отношение на държавната собственост, архивите и дълговете от 1983 г.

Изводът, до който достига докторантът е, че „макар ЕС от една страна да засилва сепаратизма като явление в държавите-членки, предоставяйки му нови средства и поле за изява, в същото време съюзът ограничава изявите и целите на сепаратистите в удобна за всички засегнати лица посока – към широка автономия в рамките на съществуващите държави" (с. 214)

В заключението Юлиан Комсалов посочва, че от вътрешна за съюза гледна точка, институциите на ЕС влияят върху суверенитета на държавите-членки, но това не е едностранен процес и суверенитетът на държавите-членки също влияе и насочва развитието на съюза. Достига до изводът, че концепцията за суверенитета търпи заслужени критики, но същата няма алтернатива, като ЕС и усилията на водещи държави при изследване на суверенитета са опити за предефиниране на съдържанието на понятието в контекста на съвременните международни отношения.

2. Обща оценка на научните достойнства и приноси на дисертационния труд

Първото достойнство е изборът на един особено актуален въпрос - суверенитетът и неговото повлияване от членството в ЕС.

Общотеоретично значение има и систематизирането на всички теории за същността на суверенитета от български и чуждестранни изследователи.

Предложеният критичен прочит при анализа на дейността на институциите на ЕС също заслужава внимание като нов подход.

3.Конкретни научни приноси.

- Сравнението на ЕС с федерации в предходен исторически момент;
- Сравнението на Европейския съюз с други регионални междуправителствени организации по отношение на суверенитета;
- Сравнението на Съда на ЕС с други международни съдилища, на база на критерий съдебен консерватизъм и съдебен активизъм;
- Реалистичният подход към анализа на съдебния активизъм на Съда на ЕС и извеждането на недостатъците на избрания от Съда подход от дистанцията на времето и с оглед настоящата ситуация в ЕС;
- Новият режим на правомощия на Европейската централна банка във връзка със суверенитета на държавите-членки, съобразно Директива 2013/36/ЕС на Европейския парламент и на Съвета от 26 юни 2013 г. и Регламент (ЕС) № 1024/2013 на Съвета от 15 октомври 2013 година;

- Оценката на степента на въздействие на информационното представяне на достиженията на правото на ЕС в държавите-членки върху формирането на отношението на избирателите към ЕС;
- Влиянието на ЕС върху сепаратизма в държавите членки, по-конкретно във връзка с Фландрия в Белгия, Каталуния в Испания и Шотландия в Обединеното кралство;
- Анализът на пречките пред членството на сепаратистките региони в ЕС след евентуална независимост във връзка с Виенската конвенция за правоприемство на държавите по отношение на договорите от 1978 г..
- Проблемът с евентуалното разпределение на държавната собственост и дълговете между новите държави и държавите, от които се отделят, във връзка с Виенската конвенция за правоприемство на държавите по отношение на държавната собственост, архивите и дълговете от 1983 г.

За общите и конкретни научни достойнства и приноси на труда значение има и фактът, че в процеса на работа над дисертационния труд Юлиан Комсалов е публикувал три статии по темата на дисертацията. За обема на извършената предварителна работа при изготвяне на труда свидетелства и списъкът на използваната литература, съдържащ над сто статии/студии от списания и сборници на български автори.

4. Критични бележки

Прави впечатление, че в дисертационния труд съществува известен дисбаланс между съдържанието.

Налице са и някои терминологични несъответствия (не е коректно да се посочва "Англия", при положение че официално възприетото наименование на държавата е "Обединено кралство Великобритания и Северна Ирландия"; "Съединени американски щати" са в множествено число; някои от другите цитирани субекти също следва да бъдат изписани по подходящия начин).

На следващо място отбелязвам, освен примера с обединението между Сърбия и Черна Гора има и други аналози в световната история (от 1776 до 1787/1789 г. САЩ са типична конфедерация; в продължение на много дълъг период от време след 1815 г. Швейцария също е конфедерация и даже след отпадането на този статус официалното наименование на държавата е "Конфедерация Швейцария"; специфичен е въпросът за статуса на Обединената арабска република - Египет, Сирия и Йемен; най-типичен пример за конфедерация е Сенегамбия /Сенегал и Гамбия/ от 1986 г.).

5. Заключение

Направените критични бележки не влияят по никакъв начин на общата положителна оценка и впечатление от представения дисертационен труд. Изложените по-горе преценки за общите и конкретни научни достойнства на разглежданата дисертация могат да послужат като основа за оценката на научната подготовка и качествата на дисертанта.

Това, което може да се обобщи от представения дисертационен труд на Юлиан Комсалов е способността да избира за изследване актуален проблем с голямо практическо значение, да поставя въпроси и да намира техните правилни отговори.

В заключение, предлагам научното жури да присъди на **Юлиан Борисов Комсалов** образователната и научна степен „доктор” по международно право и международни отношения.

РЕЦЕНЗЕНТ:.....

София, 14 август 2014 г. **Доц. д-р Маргарит Ганев**